

INSTYTUCJE CHRONIĄCE DZIEDZICTWO

I. UNESCO (Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury):

- zostało utworzone 16 listopada 1945 r.,
- zrzesza obecnie 193 państwa członkowskie oraz 7 państw stowarzyszonych,
- koordynuje działania służące rozwojowi międzynarodowej współpracy kulturalnej, oświatowej oraz naukowej,
- jest promotorem dialogu pomiędzy narodami i cywilizacjami,
- zabiega o rozwijanie kultury pokoju na świecie,
- wspiera wymianę doświadczeń, której celem jest trwały rozwój, oparty na założeniu, że kolejne pokolenia będą mogły korzystać z dziedzictwa, które jest udziałem współczesnych ludzi.

Wśród podstawowych celów UNESCO znajdują się działania na rzecz:

- aktywizacji rządów państw oraz społeczności lokalnych dla idei ochrony dziedzictwa kulturowego i naturalnego,
- współpracy w dziedzinie nauki i edukacji,
- tworzenia społeczeństwa informacyjnego.

Ochronie dziedzictwa kulturowego służą akty normatywne oraz liczne programy stymulujące międzynarodową współpracę w dziedzinie kultury. Konwencja haska oraz Konwencja o ochronie światowego dziedzictwa to podstawowe instrumenty kształtujące politykę poszczególnych państw w zakresie dziedzictwa kulturowego. Pierwsza z nich uświadamia kierującym operacjami wojskowymi, że istnieją obiekty podlegające ochronie prawnej, a zatem nie powinny znaleźć się one w ogniu walk. Owocem drugiej jest prestiżowa Lista Światowego Dziedzictwa.

UNESCO przyświecają trzy strategiczne cele w dziedzinie kultury:

- wypracowywanie i wdrażanie norm prawnych, ze szczególnym uwzględnieniem ochrony dziedzictwa kulturowego,
- ochrona różnorodności kulturowej i budowanie dialogu między kulturami i cywilizacjami w oparciu o poszanowanie praw człowieka i demokrację,
- wzmocnienie związków pomiędzy kulturą a rozwojem przez upowszechnianie dobrych praktyk i wymianę doświadczeń, np. w zakresie polityki kulturalnej.

W dziedzinie edukacji celem UNESCO jest:

- uświadamianie, że prawo do edukacji jest podstawowym prawem człowieka.
- poprawa jakości edukacji,
- wspieranie doświadczeń, innowacyjności i dialogu.

UNESCO aktywnie włączyło się w realizację Milenijnych Celów Rozwoju Organizacji Narodów Zjednoczonych, tj.:

- zmniejszenia o połowę liczby ludności, żyjącej w skrajnym ubóstwie do roku 2015,
- zapewnienia powszechnej i podstawowej edukacji we wszystkich krajach do 2015 r.,
- zlikwidowania do 2005 r. różnic w dostępie do edukacji podstawowej i średniej pomiędzy płciami,
- pomocy przy wdrażaniu narodowych strategii dla trwałego rozwoju do 2005 r., by umożliwić odwrócenie do 2015 r. dotychczasowej tendencji niszczącej eksploatacji środowiska.

II. POLSKI KOMITET DO SPRAW UNESCO

- powstał jako odrębna instytucja w 1956,
- ma status organu doradczego Rady Ministrów,
- pełni rolę łącznika pomiędzy UNESCO a polskimi instytucjami rządowymi oraz organizacjami pozarządowymi,
- jest instytucją administracji publicznej, koordynującą wypracowanie polskiego stanowiska w kwestiach, związanych z bieżącymi pracami w UNESCO — w tych celach utrzymuje stały kontakt z zainteresowanymi ministerstwami (Ministerstwem Spraw Zagranicznych, Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Ministerstwem Edukacji Narodowej), instytucjami, organizacjami oraz podmiotami prywatnymi,
- we współpracy z partnerami rządowymi i społecznymi dba o implementację aktów normatywnych, których depozytariuszem jest UNESCO, a Polska stroną,
- jego przedstawiciele i współpracujący z nim eksperci reprezentują Polskę na forum UNESCO i uczestniczą w pracach organizacji,
- może wspierać (organizacyjnie) inicjatywy podmiotów prywatnych, które przyczyniają się do realizacji programu UNESCO w Polsce,
- w jego skład wchodzi przedstawiciele instytucji rządowych współpracujących z UNESCO, których kompetencje pokrywają się z głównymi polami działalności organizacji oraz osoby reprezentujące środowiska naukowe i twórcze,

- działają przy nim komisje problemowe: do spraw edukacji, nauk ścisłych, kultury, informacji, nauk społecznych; mogą również zostać powołane *ad hoc* zespoły eksperckie,
- jest finansowany ze środków budżetowych, przyznawanych przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych,
- dba o zacieśnianie kontaktów z innymi komitetami narodowymi w ramach współpracy regionalnej i ponadregionalnej,
- realizuje programy UNESCO w Polsce,
- upowszechnia informacje na temat działalności UNESCO i propaguje wśród młodzieży idee wypracowane przez społeczność międzynarodową na forum organizacji,
- jego misją jest działanie na rzecz ochrony pokoju poprzez budowanie współpracy międzynarodowej w dziedzinie edukacji, nauki, kultury, informacji i komunikacji.

Polski Komitet ds. UNESCO — Stały Sekretariat

- Sławomir Ratajski, sekretarz generalny
- Aleksandra Waclawczyk, z-ca sekretarza generalnego, kultura
- Tomasz Komorowski, informacja i komunikacja, nauki społeczne, kultura
- Anna Piętak, nauki ścisłe i przyrodnicze, katedry UNESCO
- Krystyna Urbańska, edukacja, szkoły stowarzyszone, programy stypendialne
- Ilona Morżoł, edukacja międzykulturowa, zrównoważony rozwój, strona internetowa
- Joanna Markiewicz, twórczość artystyczna, obozy językowe UNESCO / MEN
- Urszula Brzezińska, kierownik sekretariatu
- Anita Bełdycka-Zarzecka, asystent sekretarza generalnego
- Alina Staniszevska, księgowość, administracja, sprawy kadrowe

siedziba: Pałac Kultury i Nauki, 7 piętro; plac Defilad 1, 00–901 Warszawa
tel.: (22) 620 33 55, 620 33 62; **fax:** (22) 624 24 96;
e-mail: komitet@unesco.pl

III. PROGRAM UNESCO „PAMIĘĆ ŚWIATA” (MEMORY OF THE WORLD)

- został utworzony w 1992 r.,
- jego celem jest podejmowanie działań służących zachowaniu, ratowaniu i udostępnianiu dziedzictwa dokumentacyjnego, przez które należy rozumieć różne typy dokumentów stanowiących przedmiot zainteresowania programu: dokumenty i zespoły archiwalne, rękopisy przechowywane w bibliotekach i muzeach, druki o szczególnej wartości dokumentacyjnej, inskrypcje, dokumenty audiowizualne, zarówno na nośniku analogowym, jak i cyfrowym,

- najbardziej widocznym przejawem jego działalności jest międzynarodowa lista, na którą wpisywane są obiekty o światowym znaczeniu historycznym lub cywilizacyjnym.

Polski Komitet Programu „Pamięć Świata” zawiązał się w 1996 r. W jego skład wchodzi przedstawiciele największych bibliotek, archiwów i uczelni, zajmujący się badaniami, ochroną i konserwacją dóbr kultury. Od 2011 r. jego przewodniczącym jest prof. Władysław Stępnik, Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych. Tuż po ukonstytuowaniu się Polskiego Komitetu Programu „Pamięć Świata” rozpoczęto prace nad polskimi nominacjami do list programu. Na podstawie ok. 400 propozycji nadesłanych przez instytucje zajmujące się dziedzictwem dokumentacyjnym przygotowano listę 25 polskich propozycji.

Międzynarodowa Lista Programu „Pamięć Świata” obejmuje 239 dokumentów, z których 10 reprezentuje polskie dziedzictwo dokumentacyjne:

1. **Autograf dzieła Mikołaja Kopernika *De revolutionibus*** przechowywany w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie — w dziele tym Kopernik przedstawia teorię heliocentryczną, tworząc podstawy nowoczesnej astronomii i nowożytnej wizji wszechświata; uzasadnia w nim twierdzenie o trzech rodzajach ruchu ziemi: wokół swej osi, wokół słońca oraz ruch samej osi ziemi; nowa teoria, po opublikowaniu w roku 1543, zaczęła stopniowo wypierać teorię geocentryczną.
2. **Akt Konfederacji Generalnej Warszawskiej z 1573 r.** uchwalonej na sejmie konwokacyjnym 28 stycznia 1573 r.— został zgłoszony na światową listę jako dokument o szczególnym znaczeniu dla dziejów tolerancji, społeczeństwa obywatelskiego i demokracji; zapewniając w obliczu pierwszej wolnej elekcji króla pokój religijny, konfederacja warszawska gwarantowała szlachcie wszystkich religii i wyznań równy dostęp do urzędów, wolność wyznawania i propagowania swoich religii i wyznań, organizowania synodów i publikacji traktatów teologicznych; jej postanowienia zostały włączone do artykułów henrykowskich zaprzysięganych przez wszystkich królów elekcyjnych, stanowiąc jeden z fundamentów ustroju dawnej Rzeczypospolitej; Postanowienia konfederacji warszawskiej wynikały z polskiej tradycji tolerancji, do wierności której „naród polityczny” — szlachta — zobowiązywał monarchów po śmierci króla Zygmunta Augusta; postanowienia konfederacji stały się znane także poza Rzeczpospolitą, przyczyniając się do osiągnięcia pokoju religijnego w innych państwach Europy.
3. **Rękopisy Fryderyka Chopina** w zbiorach Biblioteki Narodowej i Towarzystwa im. Fryderyka Chopina w Warszawie — zostały wpisane na listę jako największe istniejące kolekcje spuścizny genialnego kompozytora, którego indywidualność i wpływ zarówno na muzykę romantyzmu, jak i późniejszych okresów trudno przecenić.
4. **Podziemne archiwum getta warszawskiego (tzw. Archiwum Ringelbluma)** — jest zbiorem unikalnym dlatego, że dotyczy największego getta utworzonego

przez nazistów (znajdują się w nim także materiały dotyczące losów społeczności żydowskiej na innych obszarach okupacji hitlerowskiej), jak i ze względu na okoliczności jego powstania; zostało stworzone przez zespół działający w konspiracji, którego prawie wszyscy członkowie wraz z założycielem, historykiem Emanuelem Ringelblumem, zginęli jako ofiary zagłady.

5. [Tablice zawierające 21 postulatów gdańskich z sierpnia 1980 r.](#) przechowywane przez Centralne Muzeum Morskie w Gdańsku wraz z kolekcją dokumentów „Narodziny Solidarności — masowego ruchu społecznego”, będącą własnością Ośrodka KARTA w Warszawie — stanowią dokumentalne świadectwo ruchu społecznego, który stosując pokojowe metody działania, przyczynił się do upadku systemu realnego socjalizmu i porządku jałtańskiego.
6. [Kodeks supraski](#) (wspólna propozycja polsko-rosyjsko-słoweńska) — powstały na początku XI w. na terenie wschodniej Bułgarii, a odkryty przez prof. Michała Bobrowskiego w 1823 r. w klasztorze Bazylianów w Supraślu, należy do najcenniejszych zabytków języka starocerkiewno-słowiańskiego i stanowi wyjątkowej wagi świadectwo procesu kształtowania się wschodniosłowiańskiego kręgu kulturowego. Kodeks liczący 285 kart, napisany cyrylicą, jest zbiorem żywotów świętych i pism ojców Kościoła przeznaczonych do czytania na marzec: (*mineja četja* [*menologium*] na marzec). Trzy części kodeksu przechowywane są w Bibliotece Narodowej w Warszawie (jako część Biblioteki Ordynacji Zamoyskiej), w Rosyjskiej Bibliotece Narodowej w Petersburgu oraz w Słoweńskiej Bibliotece Narodowej i Uniwersyteckiej w Lublaniu.
7. [Archiwum Komisji Edukacji Narodowej](#) znajdujące się w Krakowie w zbiorach Polskiej Akademii Nauk oraz Biblioteki Książąt Czartoryskich — zostało zaproponowane ze względu na swoje znaczenie jako dokumentacji pionierskiej w skali świata: całościowej reformy szkolnictwa, tworzącej nowoczesny system nauczania oraz pierwsze „ministerstwo edukacji”. Archiwum tworzą akta o różnym charakterze: projekty, memoriały, korespondencja, mapy, instrukcje, prace naukowe i podręczniki z okresu od utworzenia KEN przez Sejm w 1773 r. do roku 1794. Są one przechowywane w Bibliotece Naukowej Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Fundacji Książąt Czartoryskich przy Muzeum Narodowym w Krakowie.
8. [Archiwum Instytutu Literackiego w Paryżu](#) — stanowi kompletną dokumentację działalności w latach 1946–2000 tej unikalnej instytucji emigracyjnej, która dzięki realizowanej przez dziesięciolecia wizji jej założyciela, Jerzego Giedroycia, i jego współpracowników odegrała istotną rolę w pokojowym przezwyciężeniu systemu realnego socjalizmu oraz pojałtańskiego podziału świata, jak również wypracowała podstawy do dialogu i pojednania społeczeństw Europy Środkowo-Wschodniej. Archiwum obejmuje m.in. wszystkie prace publikowane przez instytut do 2000 r. oraz

korespondencję Jerzego Giedroycia z autorami, intelektualistami, politykami świata zachodniego i dysydentami z krajów bloku komunistycznego, z takimi osobistościami jak André Malraux, Albert Camus, Aleksander Sołżenicyn, Josef Brodski, Czesław Miłosz, Bertrand Russell, Henry Kissinger, Zbigniew Brzeziński, Witold Gombrowicz czy Gustaw Herling-Grudziński, który 25 lat przed Sołżenicynem opisał sowiecki GUŁag.

9. [Archiwum Radziwiłłów i Księgozbiór Nieświeski](#) — wpisane na listę jako wspólna propozycja Białorusi, Finlandii, Litwy, Polski, Rosji i Ukrainy; jest to zbiór o wyjątkowym charakterze, zgromadzony na przestrzeni od XV do XX w. przez jeden z największych arystokratycznych rodów dawnej Rzeczypospolitej, który odgrywał także ważną rolę międzynarodową. Zbiory wpisane na międzynarodową listę składają się z części dawnych archiwów i księgozbiorów Ordynacji Nieświeskiej, które znajdują się w Warszawie (Archiwum Główne Akt Dawnych), Mińsku, Wilnie, Kijowie, Petersburgu, Moskwie i Helsinkach; nieświeskie zbiory archiwalne i biblioteczne posiadają ogromną wagę dokumentacyjną zarówno dla dziejów dawnej Rzeczypospolitej, jak i Europy Środkowo-Wschodniej.
10. [Archiwum Biura Odbudowy Stolicy](#) przechowywane w Archiwum Państwowym m.st. Warszawy — wpisane zostało na listę w 2011 r.

Oprócz listy międzynarodowej tworzone są rejestry, gromadzące obiekty o szczególnym znaczeniu dla poszczególnych krajów i regionów. Powstają też opracowania i bazy danych zawierające m.in. informacje o dziedzictwie zagrożonym i utraconym.